YYÜ TAR BİL DERG
(YYU J AGR SCI)
2019, 29(1): 10-23

Geliş tarihi (Received): 08.05.2018
Kabul tarihi (Accepted): 04.03.2019
doi: 10.29133/yyutbd.422054

Araştırma Makalesi/*Research Article (Original Paper)*

Kültürel Peyzaj ve Yere Bağlılık: Van Kenti Örneği

Emel BAYLAN*

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Van, Türkiye
*e-posta: emelbaylan@yyu.edu.tr

Öz: Somut ve soyut miras değerleriyle, geçmişe, bugüne ve geleceğe ilişkin bir belge niteliğindeki peyzaj aracılığıyla, bireyler, toplum ve peyzaj arasındaki ilişkiler anlaşılabilir ve geleceğe yönelik öngörülerde bulunulabilir. Doğal ve kültürel miras değerleri ile kültürel peyzajla kurulan ilişkiler, bireylere ve toplumlara, fiziksel, ruhsal ve bilişsel gelişimden ekonomik kalkınmaya kadar geniş çeşitlilikte yarar sağlamaktadır. Makalede, Van kültürel peyzajının katılımcı yaklaşımla yönetimine bilgi sağlamak üzere, UNESCO Tarihi Kent Peyzajları Tavsiyesi çerçevesinde, Kent'te yaşayanların peyzaj ile kurdukları bağların belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, Van Kent merkezi ve yakın çevresinde yaşayan 254 kişiye uygulanan anket çalışması ile katılımcıların; Van'ın somut doğal ve kültürel miras öğelerine verdiği önem, yer duygusu özellikleri, soyut miras öğelerinden yöresel türküleri bilme düzeyi ve bu değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu değişkenlerin sıklık ve önem puanı değerleri yanısıra mekansal yoğunlukları belirlenmiştir ve aralarındaki ilişkiler Pearson korelasyon analizi ile incelenmiştir. Bulgular anket katılımcılarının, Kent'te gerek doğal ve kültürel miras gerekse kültürel peyzaj olarak önem verdiği alanların temelde; rekreasyon, manzara keyfi, tarih ve doğa hakkında bilgi edinme ve yere bağlılık gibi birden çok yararı birlikte sağlayan ve az da olsa turizm-rekreasyon alt yapısı bulunan alanlar olduğunu göstermiştir. Van Gölü ve çevresi, Muradiye Şelalesi, Akdamar Kilisesi ile Van Kalesi ve çevresi bu bağlamda öne çıkan yerlerdir. Katılımcıların, yer duygusu özellikleri kapsamında incelenen Van'a bağlılıkları, ortalamanın üstündedir; bu bağlılıkta yer kimliği özellikleri yüksek düzeyde etkilidir. Bilinme düzeyi bakımından ilk iki sırada gelen türküler, Van'ın doğal ve kültürel mirasının, katılımcıların Van'a bağlılıklarında ve Van kimliğinde yeri olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda, Kent'in somut ve soyut miras değerlerinin kaybedilmeden geleceğe aktarılması için kullanıcılarının, tüm miras değerleri ile daha güçlü ilişkiler kurabilmesi sağlanmalıdır.

Anahtar kelimeler: Doğal miras, Kültürel miras, Peyzaj değerleri, Katılımcılık, Tarihi Kent Peyzajı Tavsiyesi, Türküler

Cultural Landscape and Place Attachment: Case of Van City (Turkey)

Abstract: The relations between individuals, society and landscape can be understood and predicted through landscapes that are a kind of document about past, present and future with their tangible and intangible heritage values. Relations with cultural landscape through their natural and cultural heritage values provide a wide range of benefits from physical, mental and cognitive development to economic development to individuals and societies. In this article, it is aimed to determine the relations of the inhabitants of the city of Van with the landscape within the framework of the UNESCO Historical Urban Landscape (HUL) Recommendation in order to inform the participatory approach to Van cultural landscape management. For this purpose, a survey conducted with 254 inhabitants living in the center of Van city and its close vicinity in order to identify; the importance given to natural and cultural heritage, survey participants' sense of place, level of knowing the folk songs and the relations between these variables were examined. The frequencies and significance scores as well as the spatial densities of these variables were determined and the relationships between them were examined by Pearson correlation analysis. The findings showed that both the important natural and cultural heritage and the important cultural landscapes for the participants are mainly the areas which provide multiple benefits such as recreation, scenery, learning about history and nature and sense of place. In this context, Van Lake and its surroundings, Muradiye Waterfall, Akdamar Church and Van Castle and its surroundings are the prominent places. In terms of sense of place, participants' place attachment to Van is above the average and there is a high meaningful correlation between participants' place identity and sense of place. The first two folk songs in terms of level of recognition by the survey participants have shown that natural and cultural heritage of Van have importance in their attachment to Van and Van identity. In this context, it should be ensured that the users can establish stronger connections with all the heritage features of Van in order to transfer Van cultural landscape's tangible and intangible heritage values to the future.

Keywords: Natural heritage, Cultural heritage, Landscape values, Participation, Historic Urban Landscape (HUL) Recommendation, Folk songs

Giriş

Etkileşimde bulunduğumuz peyzajların kendine özgü, doğal ve kültürel değerleri vardır. Somut ve soyut kültürel miras değerleriyle, kültürel aktarım alanlarından biri olan peyzaj aracılığıyla, bir toplumun geçmişi, kimliği ve bugünü anlaşılabilir, geleceği hakkında öngörülerde bulunulabilir (Taylor 2008). Lewis (1979)'e göre peyzajlara, kendimizi ve toplumumuzu anlamak için, kültüre dair bir ipucu olarak ve bu bağlamda araştırarak bakılması gerekmektedir. Geçmişe, bugüne ve geleceğe ilişkin bir belge niteliğindeki peyzaj, arazinin kültürel anlamlarını ve kullanımlarını yansıtırken, bireyler, toplum ve peyzaj arasındaki ilişkileri, bağları anlamak için de kullanılabilir (ESF 2010).

Dünya üzerinde binlerce yıldır süren insan-doğa etkileşiminde kültürel süreçlerden etkilenmemiş hemen hemen hiçbir doğal alan kalmadığından, bugün içinde bulunduğumuz hemen her peyzaj, kültürel peyzaj niteliğindedir. Günümüz kültürel peyzajlarının başlıca karakteristiklerinden biri ise; değişimdir. Nüfus artışı, kırdan kente göç, artan yapılaşma, çoğu zaman plansız kentleşme, turizm ve savaşlar, kültürel peyzajları ve özellikle de tarihi kentleri değişime zorlarken, üzerlerindeki baskıyı ve tahripleri artırmaktadır. Tarihi kentlerin somut ve soyut kültürel miras değerleri ile karakterinin korunarak, bugünün kentsel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik yönetim ilke ve politikalarının tanımlanması, günümüzde hem yöneticilerin hem de uzmanların karşı kaşıya kaldıkları zorluklardan biridir (Jayaram 2013; UNESCO 2011; van der Hoeven 2018).

Özellikle 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren tarihi dokunun korunmasına odaklı yaklaşımlardan, miras yönetimini sosyo-ekonomik kalkınma çerçevesi ile bütünleştiren, holistik "peyzaj yaklaşımı"na geçiş söz konusudur (Bandarin ve Van Oers 2014). Bu yaklaşım kapsamında, ilgili uluslararası sözleşme, bildirge ve tavsiye metinlerinde; kültürel peyzajın ve mirasın geleceğe aktarılmasında, toplumlarının doğal ve kültürel somut ve soyut mirasla kurduğu bağların, bu miras öğelerine yükledikleri anlam, duygu ve değerlerin, ilişkili pratikler ve yerel kimlik özelliklerinin de dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır (Taylor 2016).

Kültürel peyzajın, toplumsal değerleri de kapsadığının kabul edilmesi ile birlikte, korunmasında toplumun rolünün ve sorumluluklarının da olduğunun gündeme gelmesi, ilgili çalışmalarda katılımcı yaklaşımları gerekli kılmıştır. Çünkü toplumun kültürel peyzaja ve mirasa yüklediği anlam ve önem bağlamında onunla kurduğu ilişkiler ve gerçekleştirdiği faaliyetler, kültürel peyzajların hem bugünkü durumunu ve hem de geleceğini etkilemektedir. Buna rağmen, kültürel peyzajlarda miras değerlerinin analizi, değerlendirmesi ve yönetimi süreçlerinde yerel anlam ve önem genellikle ihmal edilmektedir (Wu ve Petriello 2011). Yerel bilgiyi, yerel değerleri ve yer ile kurulan bağları ihmal eden alan kullanım kararları ve ilgili uygulamalar ise, bireylerin peyzajla ilişkilerini olumsuz etkilemekte, halkın desteğini alamamakta, aksine halkın olumsuz tepkisiyle kaşılaşabilmektedir (Buchy ve Hoverman 2000; Bojorquez-Tapia ve ark. 2004; Pinto-Correia ve ark. 2006; Reed 2008). Hatta bu tür alan kullanım kararları, toplum içinde ve toplumun geçmişi ile bağlarının kopmasına neden olabilmektedir (Antrop 2005; Stephenson 2008). Oysa kültürel peyzajın ve tarihi kentlerin temel öğelerinden biri olan toplumun, peyzajla kurduğu ilişkilerin anlaşılması, planlama kararlarına rehberlik ederek, kültürel peyzajların katılımcı bir yaklaşımla korunmasını ve geleceğe aktarılmasını kolaylaştıracak önemli bilgiler sunmaktadır.

Van kenti ve yakın çevresi, yerleşime uygun topoğrafyası, zengin su kaynakları ve elverişli iklim koşulları ile yazılı tarih öncesi (M.Ö. 5000) dönemden günümüze kadar, Hurriler, Urartular, Medler, Persler, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar gibi pek çok devlete ev sahipliği yapmış (Kılıç 2006) bir coğrafya olarak, Anadolu'nun kültürel peyzajları ve tarihi kentleri arasında önemli bir yer tutmaktadır (Şekil 1).

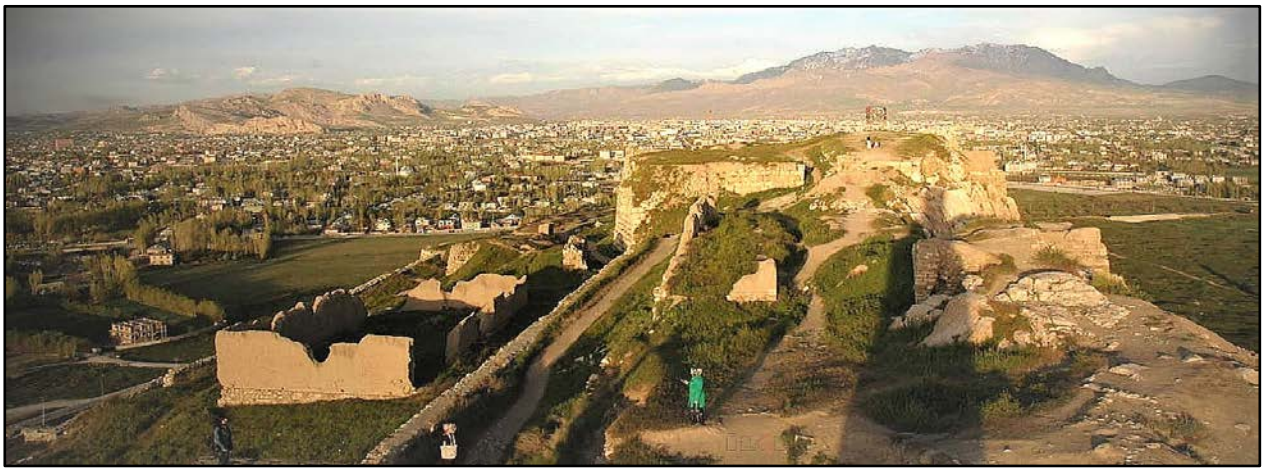

Şekil 1. Van Kalesi- Erek Dağı yönünde Van Kenti'nin görünümü (Dalgın 2015).

Ancak günümüzde Kent ve yakın çevresinde, farklı ölçek ve kapsamdaki insan faaliyetlerinde ve planlamalarda, kültürel peyzaj - yerel toplum bağlantısının önemli ölçüde göz ardı edildiği görülmektedir. Bu durum, Van'ın doğal ve kültürel mirasının korunması ve geleceğe aktarılması sürecinde zayıflıklara ve tehditlere neden olmaktadır. Oysa Van kültürel peyzajının temel unsurların biri olan yerel halkın, Kente ve yakın çevresindeki somut ve soyut miras öğelerine yüklediği anlam ve önem ile yer duygusu özelliklerinin anlaşılması, Van kültürel peyzajının katılımcı ve sürdürülebilir bir yaklaşımla korunmasına önemli katkılar sağlayabilecektir. Bu kapsamda makalede, değer temelli peyzaj yaklaşımını benimseyen UNESCO Tarihi Kent Peyzajları Tavsiyesi çerçevesinde, Kent'te yaşayanların Van kültürel peyzajı ile kurdukları bağların belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, Kent'te yaşayan 254 kişiye uygulanan anketten elde edilen veriler ile katılımcıların; Van'ın somut doğal ve kültürel miras öğelerine verdikleri önem, soyut miras öğelerinden yöresel türküleri bilme düzeyi, yer duygusu özellikleri, özel olarak tanımladıkları yerler ve tüm bu değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Makalede ilk olarak; peyzaj, kültürel peyzaj, kültürel miras kavramları ve ilgili uluslararası araçlar hakkında literatür bilgisi verilmiştir. Daha sonra, kültürel peyzajla kurulan bağlantılar kapsamında yere bağlılık özelliği ile ilgili olarak; yer duygusu ve alt bileşenleri, soyut kültürel miras öğelerinden yerel müzik ve yerel müzik-yere bağlılık-yer kimliği ilişkisi hakkında literatür bilgisi sunulmuştur. Araştırmada, alandaki mirasa yüklenen anlam ve önemin tanımlanmasında ve değerlendirmesinde, katılımcı yaklaşım çerçevesinde hazırlanan anket sorularından elde edilen verilere yönelik niceliksel ve mekansal analizler gerçekleştirilmiştir. Bu analizler sonucunda; katılımcıların önem verdikleri doğal ve kültürel miras öğeleri, kültürel peyzajlar, özel yerler, bilinen yöresel türküler ile yer duygusu özelliklerine ilişkin sıklık,mekansal yoğunluk ve ortalama değerler elde edilirken, bu değişkenler arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon analizi ile belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar çerçevesinde, Van tarihi kent peyzajının katılımcı yaklaşımı ile geleceğe aktarılmasına yönelik öneriler sunulmuştur.

Peyzaj, kültürel miras, kültürel peyzaj ve uluslararası koruma ve yönetim yaklaşımları

Meinig'e (1979) göre, imgelemimiz ile tanımlanan fakat zihnimizce yorumlanan peyzaj, Cosgrove (1984)'e göre gördüğümüz değil, görme biçimimizdir. Benzer biçimde, Fairclough (2003)'e göre günümüzde peyzaj: insan ve doğa arasındaki ilişkiler, etkileşimler dizisi ve aslında, en çok da kültürel olan; dünyayı görme ve yaşama biçimidir. Bu görme ve yaşama biçiminin ürünü olan peyzajlar, doğal yapı ve süreçlerle birlikte aynı zamanda, toplumsal ve kültürel süreçlerle de oluşan mekansal yapılar olarak tanımlanmaktadır (Greider ve Garkovich 1994; Gailing 2012). Peyzajın bir yapı olduğu düşüncesini temel alan (Taylor 2016) Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (Avrupa Komisyonu 2000)'ne göre peyzaj: "*özellikleri, insan ve/veya doğal faktörlerin etkileşimi ve eylemi sonucunda insanlar tarafından algılandığı şekliyle oluşan bir alan*" olarak tanımlanmaktadır. Bu bakış açısı insan-peyzaj etkileşiminde, peyzaj çeşitliliğini ve farklılığını yaratan bireysel ve toplumsal algısal, duygusal, kültürel, entelektüel ve sosyo-ekonomik katkıları da kapsamaktadır (Taylor 2016). Bu açıdan peyzaj; bir alanın kültürel anlamlarını ve kullanımlarını da ifade eden; somut ve soyut kültürel miras öğeleriyle, kültürel aktarım alanlarından biridir. Bu aktarım; insanların yaşam biçimlerini özetleyen sosyal bir sistem olan; hem somut hem de soyut değerlerin kullanım biçimini belirleyen, kültür (Fellman ve ark. 1990) aracılığı ile gerçekleşmektedir. Sauer (1925)'e göre, kültürün gereç, ortamın doğa olduğu bu etkileşim ve aktarım sürecinin sonucu; kültürel peyzajdır ve kültürel peyzaj, bir kültürel grup ya da topluluk tarafından doğal peyzajdan oluşturulmaktadır.

Endüstri devrimiyle birlikte, 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başlarından itibaren, peyzajların ve kültürel mirasın değişimi ve gördüğü zararlar tehdit edici boyutlara ulaşmıştır. Buna rağmen peyzajlar ancak, 20. yüzyılın sonlarından itibaren kültürel miras açısından endişe duyulan bir konu haline gelmiştir (Antrop 2005). 1947'de kurulan UNESCO, kültürel mirasın ve peyzajın korunmasını çok sayıda sözleşme ve diğer uluslararası araçlarla teşvik etmektedir. Bunların başında; kültürel miras kavramının ilk olarak kullanıldığı, UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi (1972) (Anonim 1972) gelmektedir. Sözleşme'ye göre kültürel miras kavramı; tarih, sanat ya da bilim açısından sıra dışı evrensel değere sahip anıtları ve alanları kapsamaktadır (Güler ve Ekinci 2010). Kültürel mirasın, insan hakları ve demokrasiye katkısına vurgu yapan Faro Sözleşmesi (2005); tarihi objelerin ve alanların kendinden, kendi içinde önemli olmadığının, insanların bu obje ve alanlara yükledikleri anlam, kullanım ve bunların temsil ettiği değerler nedeniyle önemli olduğunun farkına varılmasının üstünde durmaktadır (Faro Convention 2005; Avrupa Komisyonu 2018).

Kültürel peyzaj kavramının ilk olarak kullanıldığı UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesi kapsamındaki, Kültürel Peyzajlar Bildirgesi'nde (1992) (Fowler 2003) kültürel peyzaj: "doğa ve insanın ortak eseri" olarak tanımlanmaktadır. Bildirgede tanımlanan kültürel peyzaj kategorilerinin temelindeki ortak düşünce; kültürel peyzajların, insan ve doğa birlikteliğinde, sürekli gelişim gösteren; kültür, iklim ve diğer doğal çevre koşullarının değişimine bağlı olarak değişen, oluşumu devam eden dinamik, yaşayan sistemler olduğudur (Taylor ve Lennon 2011). Kültürel peyzajların korunmasında ve yönetiminde bir diğer önemli adım taşı olan Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nde (Avrupa Komisyonu 2000) peyzaj; "Avrupa ortak mirasının bir parçası" olarak kabul edilmektedir. Geçmiş ve gelecek peyzajlar arasında köprü kurmayı amaçlayan Sözleşme, sadece özel olarak değerli olan, olağanüstü peyzajlara değil, her türlü; gündelik, zarar görmüş, sıra dışı, sıradan ve aynı zamanda kültürel peyzajlara

da aynı düzeyde önem vermektedir (Antrop 2005). Peyzaj tanımında, doğa-insan etkileşimine ve insan algısına yaptığı vurguyla birlikte, peyzajların yönetiminde benimsediği katılımcılık ilkesi, Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin, peyzajın sadece somut değil aynı zamanda soyut boyutunu ve toplumsal değerleri de kapsadığını göstermektedir.

Kültürel mirasın ve kültürel peyzajın, sadece somut eserlerden ibaret olmadığı, bu eserlerin içinde bulunduğu, yaratıldığı soyut değerlerin de kültürel peyzajın ayrılmaz bir parçası olduğunun kabul edilmesi, somut olmayan mirasın da kültürel peyzaj kapsamında korunması gerekliliğini gündeme getirmiştir. UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Korunması Sözleşmesi'ne (UNESCO 2003) göre somut olmayan (soyut) kültürel miras: "toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ile kültürel mekânlar" biçiminde tanımlanmaktadır. Sözleşme'de, Nara Özgünlük Bildirgesi (1994)'nde de olduğu gibi, somut olmayan kültürel mirasın, halkın katılımı ile yerel bağlamda belirlenmesi öngörülmüştür.

2011'de UNESCO tarafından, tarihi kentlerde kültürel mirasın korunması için değer temelli peyzaj yaklaşımının uygulanmasını öneren *Tarihi Kent Peyzajları T*avsiye Metni yayınlanmıştır (Ginzarly ve Teller 2018). Tavsiyede tarihi kentsel peyzaj: "tarihi merkez" ya da "tarihi birim" kapsamını daha geniş kentsel bağlamı ve coğrafi çevreyi kapsayacak biçimde genişleterek; "doğal ve kültürel değerlerin ve özelliklerin, tarihi katmanlaşmasının sonucu olan kentsel alanlar" olarak açıklanmaktadır. Bu alanlar aynı zamanda toplumsal ve kültürel pratikleri ve değerleri, ekonomik süreçleri, kültürel çeşitlilik ve kimlikle ilişkili olarak mirasın soyut öğelerini de içermektedir (UNESCO 2011; Anonim 2016). Bandarin ve Van Oers (2014)'e göre Tarihi Kent Peyzajı yaklaşımının odağında; kentle ilişkili kimlik ve değerler bulunmaktadır ve bunlar en iyi, "kenti yaşayan bir miras olarak yöneterek" desteklenebilecektir.

Bu bağlamda doğa ve kültür, somut ve soyut miras, biyolojik ve kültürel çeşitliliğin ara yüzündeki yapılar olan kültürel peyzajlar; insanların ve toplumların birbirleriyle ve doğa ile arasındaki içiçe geçmiş, geçmiş ve günümüzdeki ilişkiler ağını, kültür ve kimliğin temelini yansıtır (Rössler 2006). Geçmiş ve bugünü yansıtan somut ve soyut miras öğeleri ve kullanım biçimleriyle kültürel peyzajlar, kendilerini biçimlendiren ve halen orada yaşayan toplumların değerlerine, anlam dünyalarına, önem verdikleri unsurlara ve dolayısıyla, peyzajla kurduklara bağlara ışık tutmaktadır.

Kültürel peyzajla kurulan bağlantılar; yer duygusu ve yerel müzik

Peyzajla dinamik süreçlerle ilişki kuran insanlar (Naveh 1995); inceleyerek, deneyimleyerek ve eylemleriyle, etkileşim içinde oldukları peyzaj ile duygusal, bilinçdışı, bilişsel ve eylemsel bağlar kurarlar (Zube 1987; Bonaiuto ve ark. 2006). Peyzajla kurulan bağlar; kişilerin kendilerini ve kimliklerini tanımladıkları, inançlarını, değerlerini, tercihlerini, ekonomik faaliyetlerini, yere duygusal ve davranışsal bağlılıklarını içeren birbiri ile bağlantılı, karmaşık bir yapı sunmaktadır (Scannell ve Gifford 2010). Öyle ki bu bağlar temelde; bireylerin ve toplumun geniş yalpezedeki ihtiyaçları ve bu ihtiyaçların söz konusu kültürel peyzaj tarafından nasıl karşılandığına, peyzajın sağladığı yararlara bağlı olarak biçimlenmektedir. Somut ve soyut özelliklerine ve değerlerine bağlı olarak, elde ettikleri dolaylı ve doğrudan yararlar bağlamında bireyler ve toplumlar, kültürel peyzajlara işlevselden sembolik olmaya kadar uzanan farklı nedenlerle anlam ve önem yüklemektedirler (Jorgensen ve Stedman 2001; Brown 2004; Brown ve Raymond 2007). Anlam yüklenen ve önem verilen yerler ise, bireyin ve toplumunyere bağlılığının gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Yerle kurulan ilişkiler ve bağlar, farklı araştırmacılar tarafından birbirleriyle örtüşen ve aynı zamanda bazı farklılıklar içeren çeşitli terimler ile ifade edilmektedir. Bu makalede Jorgensen ve Stedman (2001 ve 2006)'e göre, insan-çevre ilişkisinin bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutlarını kapsayan; yer kimliği, yere bağlılık ve yere bağımlılık özellikleri, yer duygusu kavramı altında incelenmiştir. Kimlik, somut (fiziksel öğeler ve işlevler) ve soyut (anlam ya da semboller) özelliklerin birarada olduğu, kişilerin yer duygusu için anahtar kavramlardan biridir (Taylor 2008). Proshansky (1978)'e göre yer kimliği; "bireyin fiziksel çevreye ilişkin bilinçli ve bilinçdışı düşünceleri, inançları, tercihleri, duyguları, değerleri, hedefleri, davranışsal eğilim ve becerileri aracılığıyla, kişisel kimliğini tanımlayan benlik boyutlarıdır". Relph (1976) e göre ise yer kimliği; "fiziksel özelliklerden ya da görüntülerden, gözlenebilir faaliyetlerden, işlevlerden ve anlam ya da sembollerden oluşan, birbiri ile ilişkili üç bileşenden oluşmaktadır". Dolayısıyla hem somut fiziksel kimlik, hem de varoluşsal farklılıklarla ve insan deneyimleriyle ilgili olarak soyut kimlik, insanlar için yerin anlamı ve önemi ile ayrılmaz bir şekilde iç içe geçmiştir. Yer duygusunun ikinci bileşeni olan yere bağlılık ise kişilerin; mekanın fiziksel ve sosyal bileşenleri ve o mekandaki insanlarla, duygu, inanç, davranış ve eylem etkileşiminde kurulan olumlu duygusal bağlantı olarak tanımlanmaktadır (Altman ve Low 1992; Williams ve ark. 1992; Jorgensen ve Stedman 2001). Relp (1976) ve Tuan (1977) 'ye göre bir uzamın yer olarak kabul edilmesi için orada faaliyet(ler)in gerçekleşmesi gereklidir ve kendileri ile kurulan duygusal bağlar sonucu bu uzamlar, *özel yer* olarak kabul edilmektedir. Özel yerlerle kurulan duygusal bağlar, orada bizzat bulunarak ve eylemde bulunarak geliştirilen; o yerle ilgili kişinin kendisine özgü bilgiye dayanmaktır (Eisenhauer ve ark. 2000).

Kültürel peyzaj ile kurulan bağların anlaşılmasında fiziksel yapının ve bu yapı sonucu ortaya çıkan manzaranın etkilediği deneyimlerin, duyguların ve eylemlerin ifade edildiği; soyut miras da önemlidir (Barnes ve Duncan 1992). Doğal ve sosyo-kültürel ortamın ve bu ortamdaki ilişkilerin aktarıldığı soyut kültürel miras öğelerinden destanlar, yerel şarkılar/türküler, hikayeler gibi sözlü anlatımlar, kimliğin ve yere bağlılığın oluşmasında ve güçlenmesinde önemli rol oynarlar. Bu öğelerden müzik, insanların birbiriyle ve çevresiyle kurduğu ilişkiler hakkında bilgi vermektedir ve yerin tanımlanmasında, üretiminde önemli bir rol üstlenmektedir (Cohen 1995). Smith (1994)'e göre yerel müzik, bireysel ve yerel kimliğin oluşumuna katkı sağladığı gibi, yerel kültürlerin ve peyzajların özgünlüklerinin, küreselleşmeye ve aynılaşmaya karşı kendini korunmasında bir araçtır. Bu bağlamda türküler, yerel yaşamı, yerel halkın kültürel değerlerini, doğal çevrelerini, doğal ve kültürel olaylara ve öğelere ilişkin değerlendirmelerini; tavır ve tutumlarını yansıtmaktadır (Uğur 2005).

Yer duygusunun üçüncü bileşeni olan yere bağımlılık: mevcut seçenekler arasında, söz konusu yerin kişinin amaçlarını gerçekleştirmesine yardımcı olmasına, buna olanak sağlamasına bağlı olarak, kişi ve yer arasındaki bağın gücü olarak ifade edilmektedir. Yerle kurulan bu bağlantıda, kişiler mevcut mekanda bulunmanın getirileri ile alternatif mekanlarda bulunmanın olası getirilerini karşılaştırır. Tüm seçenekler olumsuz yönlere sahip olabilir ancak tercih edilen seçenek, eldeki kötülerin en iyisidir (Jorgensen ve Stedman 2001).

Bu bağlamda kültürel peyzajlar; bireylere ve topluma, kimlik, yere bağlılık duygusu, bilgi, beceri, ilham duygusu gelişimi ve estetik keyif, rekreasyon ve turizm gibi yararları ile ruhsal ve bilişsel gelişimden, işlevsel niteliğe kadar geniş çeşitlilikte yarar sağlamaktadır. Bütün bu yararları ile kültürel peyzajlar, kişilerin iyi olma haline ve dolayısıyla yaşam kalitesine olumlu katkıda bulunmaktadır (Plieninger ve Bieling 2012).

Materyal ve

Araştırmanın temel ve yardımcı materyalleri; Van kent merkezi ve yakın çevresi, konuya ve alana ilişkin literatür, açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşan anket formu, Van kent merkezi ve yakın çevresinde yaşayan ve anket çalışmasına katılmayı kabul eden kişiler, IBMM SPSS Statistic Deneme Sürümü ve Arc View 10.2. programıdır. Çalışma kapsamında kullanılan anket formu, ulaşılabilir örneklem yöntemiyle belirlenen Van kenti ve yakın çevresinde yaşayan 254 kişinin demografik özelliklerini, bu kişiler için önemli olan soyut kültürel miras özelliklerini, peyzaj değerlerini ve kişilerin araştırma alanı ile bağlantılarını belirlemeye yönelik olarak dört bölümden oluşmaktadır. Anketin ilk bölümünde katılımcıların, sosyo-demografik özelliklerini belirlemeye yönelik olarak kapalı uçlu sorular; ikinci bölümünde soyut miras değerlerini ve üçüncü bölümünde peyzaj değerlerini belirlemeye yönelik açık uçlu sorular; dördüncü bölümde, alan ile bağlantılarını belirlemeye yönelik olarak yer duygusu özellikleri (yer kimliği, yere bağlılık ve yere işlevsel bağlılık) ile ilgili üçlü likert tipi sorular yer almaktadır. Anket uygulaması, soruları cevaplamayı kabul eden, 18 yaşından büyük kişilerle, Kent merkezindeki işyerleri, kafe, restoranlar, çay evleri, dershaneler ve merkez çevresindeki mahallelerde yaşayan kişilerin evlerinde yapılmıştır.

Bu makalede, uygulanan anket formunun ilk bölümünde yer alanve diğer bölümlerindeki aşağıda belirtilen sorulardan elde edilen veriler kullanılmıştır. Anket katılımcılarının demografik özellikleri, sıklık ve yüzde bilgilerini veren tanımlayıcı istatistikler ile incelenmiştir. Van'ın soyut kültürel miras değerlerinden, katılımcılar tarafından bilinen yöresel türkülerin ve bunların bilinme düzeyinin belirlenmesi için aşağıdaki soru sorulmuştur;

Van'a özgü (Van'ı anlatan) türküler/şarkılar var mıdır? İsimlerini belirtiniz.

Elde edilen veriler sonucunda hangi yöresel türkülerin bilindiği ve bilinme düzeyi grafiksel olarak gösterilmiştir.

Katılımcılar için Van kenti ve yakın çevresinde, miras değeri bakımından önemli olan yerlerin ve bu yerlerin önem düzeyinin mekansal olarak belirlenmesi için Raymond (2007) ve Alessa ve ark. (2008) tarafından yapılan çalışmalardan örnek alınarak, katılımcılardan en az bir, en çok beş yer belirtmeleri ve bu alanlara 5'ten 50'ye kadar, toplam 100 puan verecek şekilde puan vermeleri istenmiştir. Bu amaçla analizlerde, anket formunun üçüncü bölümündeki sorulardan aşağıdaki soruya yer verilmiştir;

Van'da, doğa ve uygarlık tarihi ile ilgili bilgiyi/izleri yansıtması bakımından önem verdiğiniz alanlar nerelerdir?

Bu soruya verilen cevaplar ile elde edilen veriler Microsoft Excel programında veri sayfalarına kaydedilerek, doğal ve kültürel miras ve kültürel peyzaj başlıkları altında sınıflandırılmıştır. Bu işlem sonrasında, katılımcılar tarafından önem verilen yerlerin toplam puanları hesaplanarak, önem düzeyleri grafiksel olarak gösterilmiştir. Katılımcılar için önemli miras peyzajlarının ve bunlara verilen önemin mekansal olarak tanımlanması için ArcView 10.2 programından yararlanılmıştır. Bu kapsamda önem verilen yerler ArcView 10.2 yazılımı ile sayısallaştırılmıştır ve mekansal veriler önem puanları ile ilişkilendirilmiştir. Kültürel peyzajlara verilen önemin mekansal yoğunluğunun

tanımlanması ArcView Spatial Analyst- Kernel Density aracı kullanılmıştır. Kernel yoğunluk çıktı hücre büyüklüğü 300m, kapsadığı yarıçap 1000 km olarak tanımlanmıştır ve nokta yoğunluk kümeleri yedi sınıfa ayrılmıştır.

Katılımcıların yaşadıkları peyzajla bağlantılarını belirlemek için yer duygusu özellikleri incelenmiştir. Bu kapsamda katılımcıların yer duygusu, Jorgensen ve Stedman (2001; 2006) tarafından geliştirilen, yer kimliği, yere bağlılık ve yere işlevsel bağlılık alt boyutlarından oluşan, anketin dördüncü bölümünde yer alanüçlü Likert tipi 12 ifade ile ölçülmüştür (Çizelge 1). Katılımcılardan ilgili ifadeleri, *katılıyorum, kararsızım* ve *katılmıyorum* aralığında değerlendirmeleri istenmiştir. Katılımcıların yer duygusu özellikleri ile bu özelliğin alt bileşenleri olan yer kimliği, yere bağlılık ve yere bağımlılık özellikleri arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Yer duygusunun ölçek tabanlı belirlenmesi ek olarak, yere bağlılık özelliklerinin peyzajla ilişkisini araştırmak için Brown ve Raymond (2007) tarafından kullanılan yöntem kullanılmıştır. Bu kapsamda, anketin peyzaj değerleri bölümünde katılımcılardan, *Van'da kendileri için özel olduğuna inandıkları ve düşündükleri* en çok altı yer belirtmeleri istenmiştir. Katılımcıların peyzajla kurduğu bağlar ve peyzajın somut ve soyut miras değerlerine yükledikleri önem arasında ilişkilerin incelenmesi için; yer duygusu özellikleri, özel yer sayısı, peyzajın miras değeri bakımından önem verilen yerlerin sayısı ve bilinen yöresel türkü sayısı arasında Pearson korelasyon analizi yapılmıştır.

Çizelge 1. Likert tipi yer duygusu ifadeleri (Jorgensen ve Stedman 2001; 2006)

Yer kimliği (YK)
Kendimi Van'lı hissediyorum
Buradaki her şey benim bir yansımam
Burada karakterimi ve kişilik özelliklerimi yansıtabiliyorum, yaşayabiliyorum, kendim olabiliyorum.
Yere bağlılık (YB)
Burada kendimi güvende ve rahat hissediyorum.
Van'ı eleştirenlerle tartışırım.
Buradan uzakta olduğumda yaşadığım bu yeri (Van'ı) özlüyorum.
Burada yaşamaktan gurur duyuyorum.
Yere işlevsel bağlılık (YİB)
Burası yaşayabileceğim en iyi yer.
Burayı hiçbir yerle karşılaştırmam.
Başka bir yerde oturmaktansa burada oturmaktan daha memnunum.
Burada ihtiyacım olan tüm aktiviteleri (öğrenme, eğlenme, boş zamanlarımı değerlendirme v.b. istediğim her hangi faaliyeti) gerçekleştirebiliyorum.

Bulgular

Anket katılımcılarının % 50'den çoğu erkektir, %70'den fazlası ise 18-35 yaş aralığındadır ve % 50'den fazlası Van doğumludur. % 70'den fazlası üniversite mezunu olan katılımcıların, yaklaşık % 60'ı bekârdır. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin detaylı bilgiler Çizelge 2'de verilmiştir.

Van'ın somut doğal ve kültürel miras değerleri ve kültürel peyzajları

Anket katılımcıları, Van ilinde doğal miras, kültürel miras ve kültürel peyzaj olarak toplam 30 yerin kendileri için önemli olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılar için doğal miras açısından sekiz yerin yüksek önem taşıdığı ve bunlardan en önemlisinin Van Gölü olduğu tespit edilmiştir (Şekil 2a, Şekil 2b). Muradiye Şelalesi katılımcılar için önem düzeyi bakımından ikinci sırada gelen doğal miras alanıdır. Katılımcıların doğal miras açısından önem verdiği alanların ağırlıkla; kendilerine piknik yapma imkânı veren, su öğesinin var olduğu ve çevredeki sıra dışı jeomorfolojik yapının sunduğu manzara değeri yüksek, doğal alanlar olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların Kent ve yakın çevresinde kültürel miras açısından önem verdiği alanların ağırlıklı olarak; farklı dönemlere ait dini yapıların yer aldığı, kutsal alanlar olduğu tespit edilmiştir. Kültürel miras açısından dokuz yerin önemli olduğu ve anket katılımcıları için bunlardan en önemlisinin, Akdamar Kilisesi olduğu tespit edilmiştir. Akdamar Kilisesi'nden sonra, ikinci sırada gelen önemli kültürel miras öğesi ise Menua (Şamran) Kanalı'dır (Şekil 3). Doğa ve insanın ortak eseri olan kültürel peyzajlar açısından, katılımcılar için Van ilinde 14 yer yüksek önem taşımaktadır. Bu kültürel peyzajlardan anket katılımcıları için en yüksek önem taşıyanının, Van Kalesi ve çevresi olduğu tespit edilmiştir. Van Kalesi ve çevresinin ardından sırasıyla; Akdamar Adası, Hoşap Kalesi, Edremit ilçesi, Çavuştepe Kalesi, İskele, Kız Kalesi ve çevresinin katılımcılar için önem düzeyi yüksek kültürel peyzajlar olduğu belirlenmiştir (Şekil 4, Şekil 5, Şekil 6).

Çizelge 2. Anket katılımcılarının sosyo-demografik özellikleri

		Sayı (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	144	57
	Kadın	110	43
	Yanıtlayan toplam kişi sayısı	254	100
Yaş	18-25	78	31
	26-35	116	46
	36-45	39	15
	46≤	21	8
	Yanıtlayan toplam kişi sayısı	254	100
Doğum yeri	Van merkez ve ilçeleri	144	57
	Doğu Anadolu bölgesi ve illeri	75	30
	Türkiye'nin diğer bölgeleri	34	13
	Yanıtlayan toplam kişi sayısı	253	100
İkamet süresi	1-4 yıl	59	23
	5-10 yıl	33	13
	10 yıldan uzun	154	61
	Yanıtlayan toplam kişi sayısı	246	100
Öğrenim durumu	Okuma-yazma bilmiyor	3	1
	İlkokul	10	4
	Ortaokul-lise	53	21
	Üniversite	144	58
	Yüksek lisans ve üstü	40	16
	Yanıtlayan toplam kişi sayısı	250	100
Medeni durum	Evli	104	41
	Bekar	150	59
	Yanıtlayan toplam kişi sayısı	254	100
Çocuk sayısı	1	163	64
	2 ≥	60	24
	3≤	31	12
	Yanıtlayan toplam kişi sayısı	254	100
Meslek	İşçi	15	6
	Memur	89	35
	Esnaf	33	13
	Mühendis/Mimar/Teknik eleman	34	14
	Diğer	82	32
	Yanıtlayan toplam kişi sayısı	253	100
Ekonomik durum	Kötü	28	11
	Orta	128	50
	İyi	98	39
	Yanıtlayan toplam kişi sayısı	254	100

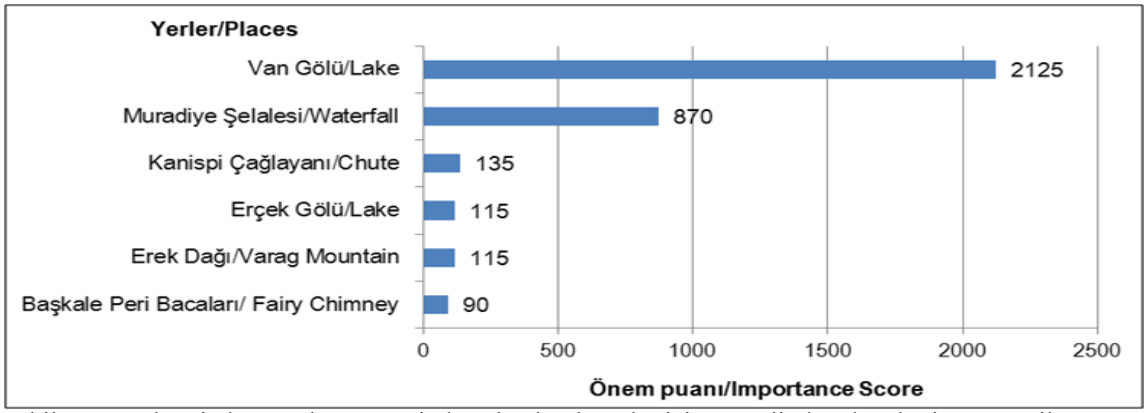

Şekil 2a. Van kentinde ve yakın çevresinde anket katılımcılar için önemli olan doğal miras peyzajları.

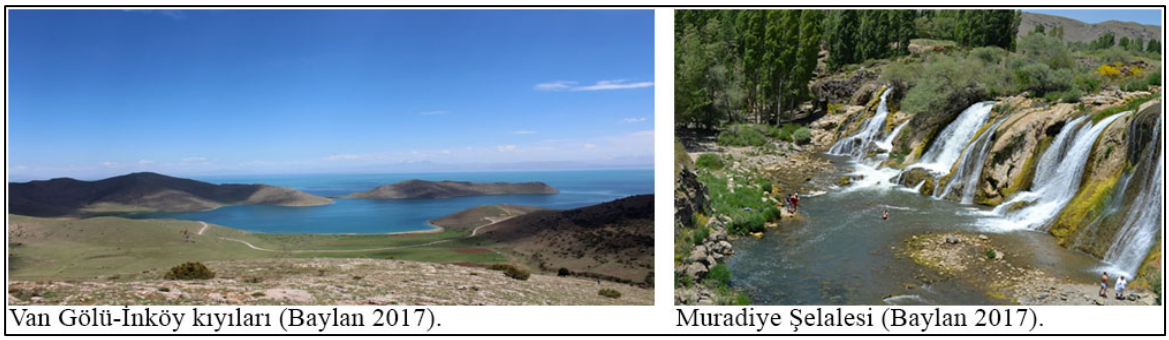

Van Gölü-İnköy kıyıları (Baylan 2017). Muradiye Şelalesi (Baylan 2017).

Şekil 2b. Van kentinde ve yakın çevresinde anket katılımcıları için önemli olan doğal miras peyzajları.

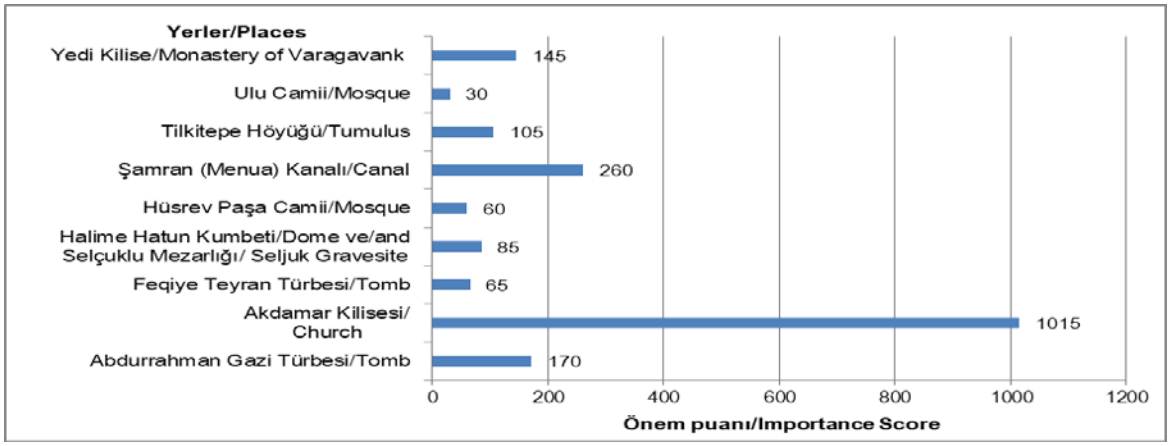

Şekil 3. Anket katılımcıları tarafından Van kentinde ve yakın çevresinde önem verilen kültürel miraslar ve önem düzeyleri.

Katılımcılar için önemli olan kültürel peyzajlar; ulaşılabilirliği yüksek, Kent merkezine görece yakın, tarihi öğelerin var olduğu, ilde ve bölgede geçmiş dönemlerde etkili olmuş farklı kültürler hakkında bilgi veren ve aynı zamanda, katılımcılara rekreasyon ve manzara gibi çeşitli yararlar da sunan, doğal ve kültürel süreçlerin birlikte oluşturduğu alanlardır. Bu alanların bazıları, örneğin; Akdamar Adası, Van Kalesi ve çevresi ve Edremit ilçesi, tarihi öğelere sahip olması yanında su kıyısındadır ve mevsimsel etkileyiciliği yüksek olan bitki örtüsüne sahiptir.

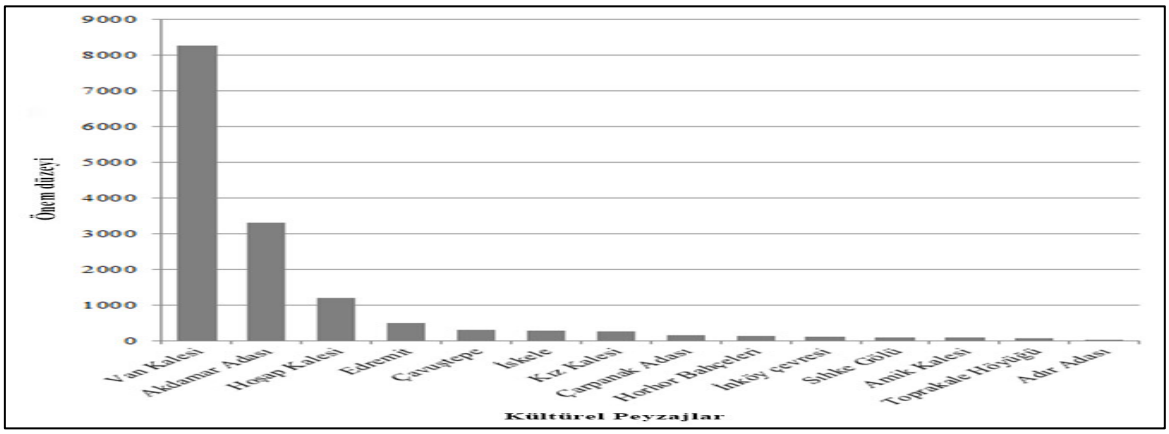

Şekil 4. Katılımcılar için Van kentinde ve yakın çevresinde önemli olan kültürel peyzajlar.

Hoşap Kalesi gibi kültürel peyzajlar ise sarp ve dik bir kaya kültesinin üzerine kurulmuş olmasına bağlı olarak etkileyici doğal temeli yanında, Urartulardan Osmanlılara kadar farklı devletler tarafından hem savunma hem de yerleşim amaçlı kullanımların biçimlendirdiği, mimari özelliklerive süslemeleri ile de dikkat çekmektedir.

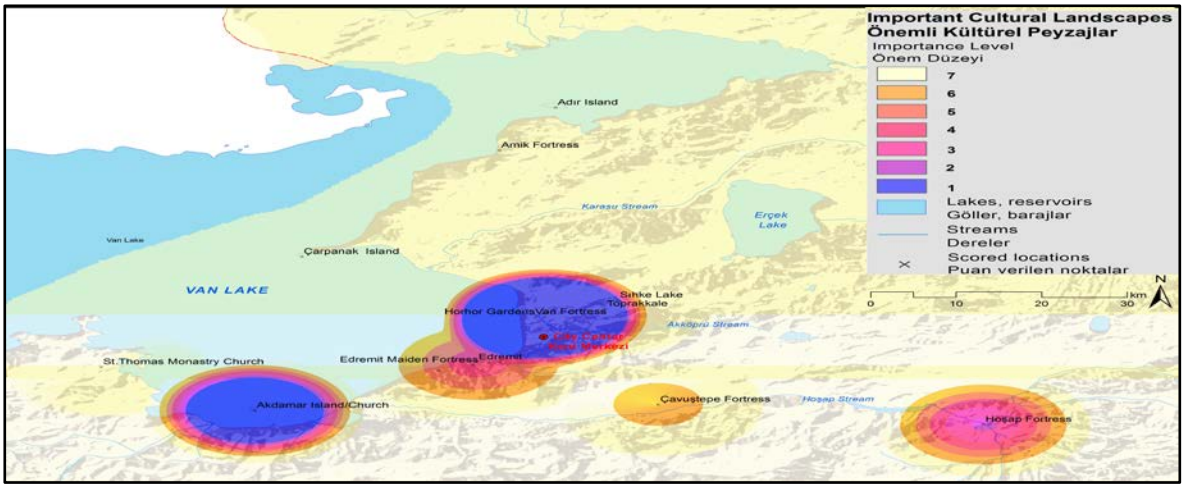

Şekil 5. Van kentinde ve yakın çevresinde anket katılımcılar için önemli olan kültürel peyzajlar ve önem düzeyleri.

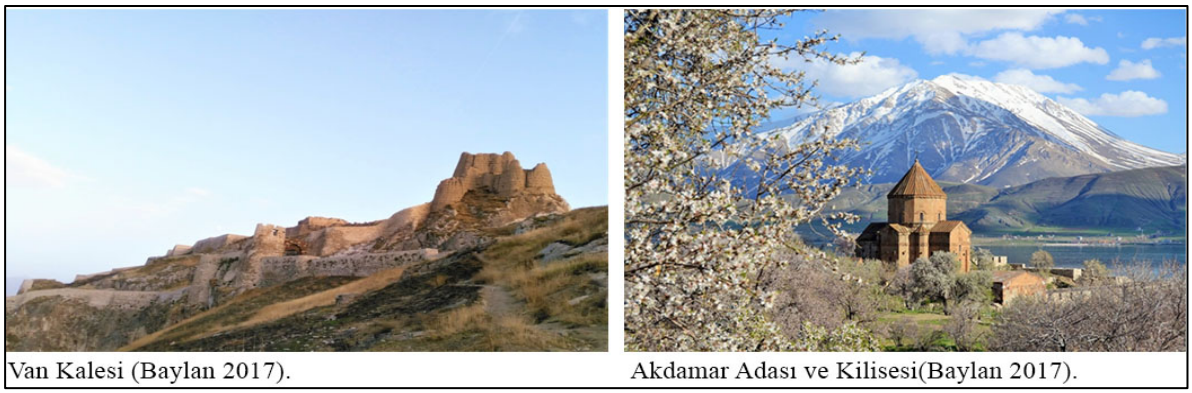

Van Kalesi (Baylan 2017). Akdamar Adası ve Kilisesi(Baylan 2017).

Şekil 6. Van kentinde ve yakın çevresinde anket katılımcılar için önemli olan kültürel peyzaj örnekleri.

Van soyut miras öğelerinden sözlü gelenekler ve anlatımlar: türküler

Anket verilerine göre, Van'ı simgeleyen soyut kültürel miras öğelerinden olan türkülerden sekiz tanesi katılımcılar tarafından bilinmekte ve önemli bulunmaktadır. Bunlardan en çok bilinen ve akla geleni; Vanlıyam Şanlıyam (Giderem Van'a doğru) türküsü iken, O süsem O sümbül O gül O Bağındır (Edremit Van'a Bakar) ikinci sırada, Toycular Yar Can ve Odam Kireç Tutmuyor türküsü ise üçüncü sırada gelmektedir (Şekil 7). Vanlıyam Şanlıyam türküsünün ilk sırada gelmesi, Vanlı kimliğini yansıtan soyut sosyo-kültürel değerlerin başında, mertlik ve yiğitlik olduğunun düşünüldüğünü göstermektedir. Türkü, ilk olarak Van'ın coğrafi olarak İran'a yakınlığı hakkında bilgi vermektedir. Ozan, Erek Dağı'ndaki kar ile kendini özdeşleştirmekte ve Dağ'da karın erimediğini ifade etmektedir. Türkünün bilinme düzeyine ve içerdiği ifadelere göre, hem dağ hem de iklim koşulları, Van peyzajının ve Van'da yaşayanlarının duygu ve düşünce dünyasında etkilidir.

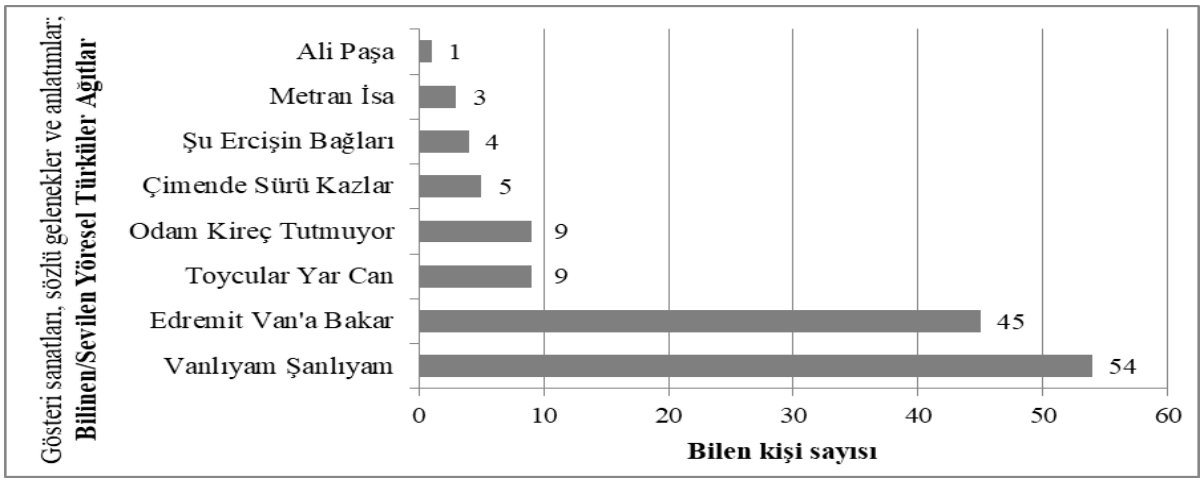

Şekil 7. Anket katılımcıları tarafından bilinen soyut kültürel miras özelliklerinden, Van'a özgü türküler/ağıtlar.

Yer duygusu özellikleri ve miras özellikleri arasındaki ilişkiler

Anket uygulanan 254 kişiden 248'inin, yer duygusu ölçeğindeki likert tipi soruları değerlendirilebilir olarak cevapladığı tespit edilmiştir. Verilerinden elde edilen bulgular, katılımcıların yer kimliği (10,91), yere bağlılık (8,82), yere bağımlılık (8,07) ve yer duygusu (27,81) özelliklerinin ortalamanın üzerinde olduğunu göstermektedir (Çizelge 3).

Çizelge 3. Anket katılımcılarının yer duygusu özellikleri

Değişkenler	N	Min.	Max.	Ort	SD
Yer kimliği	248	5.00	15.00	10.91	2.61
Yere bağlılık	248	4.00	12.00	8.82	1.77
Yere bağımlılık	248	3.00	12.00	8.07	2.86
Yer duygusu	248	12.00	39.00	27.81	6.14

Katılımcıların Van kültürel peyzajına bağlılıklarında, 20'ye yakın özel yerin etkili olduğu belirlenmiştir. Bu özel yerler arasında katılımcılar için ilk sırada Edremit'in, ikinci sırada Van Kalesi ve çevresinin, üçüncü sırada Van Gölü kıyılarının (örn: İnköyü, Ayanis, Amik, Mollakasım) ve dördüncü sırada ise Akdamar Adası'nın olduğu tespit edilmiştir (Şekil 8). Katılımcıların yer kimliği özellikleri ile; yere bağlılık özellikleri arasında anlamlı ancak zayıf (r=,49, p<.01) ve yere işlevsel bağlılık özellikleri arasında anlamlı orta düzeyde (r=,65, p<.01); yer duygusu (r=,87, p<.01) özellikleri arasında ise anlamlı ve yüksek düzeyde ilişki olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların mekansal bağlılıklarını gösteren özel yer sayısı ile ölçek tipi sorularla ölçülen yere duygusu ve alt bileşenleri arasında anlamlı ilişkiler tespit edilememiştir. Ancak özel yer sayısı ve bilinen yöresel türkü (r=,19, p<.01) ve miras değeri olduğu düşünülen yer sayısı arasında (r=.16, p<.01) anlamlı, zayıf ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Yer kimliği özellikleri ile bilinen yöresel türkü sayısı ve miras değeri bakımından önem verilen yerlerin sayısı arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmemiştir. Katılımcıların bildiği yöresel türkü sayısı ile miras değeri olduğu düşünülen yer sayısı arasında (r=,14, p<.05) anlamlı ancak zayıf bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 4).

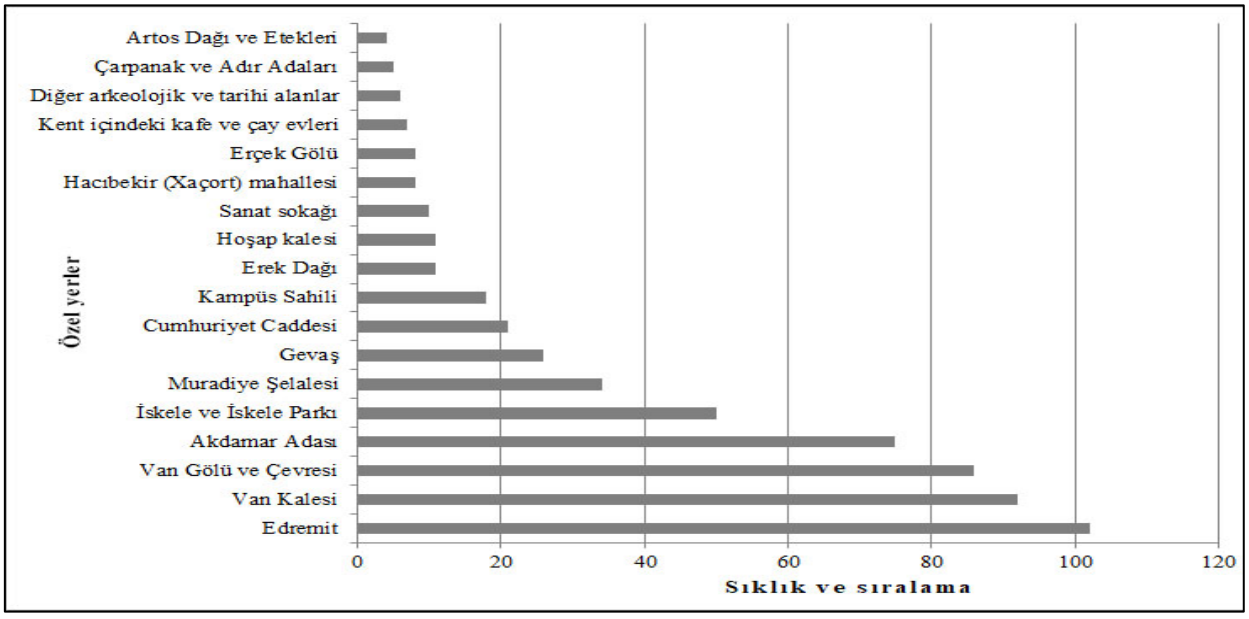

Şekil 8. Anket katılımcıları için Van kenti ve yakın çevresinde özel olan yerler.

Çizelge 4. Yer duygusu, yer duygusu alt değişkenleri, bilinen ve önem verilen somut ve soyut miras öğelerinin sayısı arasındaki korelasyon katsayıları

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7
1. Yer kimliği	1	.490**	.655**	.872**	.100	.113	.043
2. Yere bağlılık		1	.518**	.738**	.098	-.015	.021
3. Yere bağımlılık			1	.894**	.105	.052	.056
4. Yer duygusu				1	.120	.068	.051
5. Özel yer sayısı					1	.191**	.167**
6. Bilinen yöresel türkü sayısı						1	.149*
7. Miras değeri olduğu düşünülen yer sayısı							1

*p<.05 **p<.01

Tartışma ve Sonuç

Çalışmada, Van kültürel peyzajının katılımcı bir yaklaşımla geleceğe aktarılması sürecine bilgi sağlamak üzere, değer temelli peyzaj yaklaşımını benimseyen Tarihi Kent Peyzajları kavramı çerçevesinde, Kent'te yaşayan kişilerin Van kültürel peyzajı ile kurdukları bağların belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, Kentte yaşayanların doğal ve kültürel miras öğelerine ve kültürel peyzajlarına verdikleri önem, peyzajla kurdukları bağlar ve bu özellikler arasındaki ilişkiler incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Araştırma bulgularına göre; Van Gölü ve Muradiye Şelalesi'nin anket katılımcıları için ilk sırada gelen önemli doğal miras öğelerinden olması, suyun, Kent'te yaşayanların Van peyzajı ile ilgili düşünce, duygu ve eylemlerini etkileyen önemli bir doğal peyzaj öğesi olduğunu göstermektedir. Anket katılımcıları tarafından önem verilen kültürel miras öğelerinin ağırlıklı olarak farklı kültürlere ve dönemlere ait dini yapılar olması, günümüzde Kent'te yaşayanların farklı kültürlere ve inançlara hoşgörü ile yaklaştığını ve aynı zamanda Van kültüründe dinin önemli bir miras değeri olduğunu düşündürmektedir. Kent ve yakın çevresindeki kültürel miras öğelerinden, anket katılımcıları için ilk sırada gelen önemli öğenin Akdamar Kilisesi olmasına rağmen, Kent'te benzer sanatsal, mimari, tarihi ve dini özellikler taşıyan diğer anıtların/alanların katılımcılar için çok düşük önemde olduğu tespit edilmiştir. Bu durum Akdamar Kilisesi'nin restorasyon geçirmesi,sonrasında tanıtım ve farklı sosyal/sanatsal etkinliklere konu olmasına rağmen diğer alanlarda/anıtlarda ise bu tür süreçlerin söz konusu olmaması ile ilişkilendirilebilir.

Anket katılımcıları için ilk sırada gelen önemli kültürel peyzajlar (örn: Van Kalesi, Akdamar Adası ve Hoşap Kalesi), bölgenin geçmiş doğal- kültürel yapısını ve süreçlerini yansıtan, simgeleyen alanlardır. Doğal ve kültürel özellikleri incelendiğinde, bu peyzajlarda kültürel miras ve kültürel aktarımın ağırlıklı olarak mimari, mühendislik, savunma ve inanç alanlarında ve bunlarla bağlantılı; tarımsal üretim ve sulama, ulaşım, yerleşim düzeni ve dini yapılar aracılığı ile olduğu görülmektedir. Ancak günümüzde bu peyzajların, Van'ın geçmişi ve geleceği arasında köprü kurma potansiyelinin yeterince değerlendirildiğini söylemek mümkün değildir. Öyle ki bu peyzajların, somut ve soyut kültürel miras değerleri ile Van kültürel peyzajının, Anadolu coğrafyasının ve Mezopotamya'nın ortak mirasının bir parçası olduğu belki sadece ilgili bilim insanları ve yöre halkının çok az bir bölümü tarafından bilinmektedir.

Bulgular anket katılımcılarının, gerek doğal ve kültürel miraslara gerekse kültürel peyzajlara temelde; rekreasyon, manzara keyfi, tarih ve doğa hakkında bilgi edinme gibi işlevsel özelliklerine ve kullanım olanaklarına göre önem verdiğini düşündürmektedir. Önem verilen alanlar genel olarak değerlendirildiğinde bunların, erişilebilirlikleri görece kolay, hizmet çeşitliliği bulunan, suya yakın, manzara değeri yüksek ve tarihi öğelerin bulunduğu alanlar olduğu görülmektedir. Katılımcıların, yer duygusu özelliklerinin ortalamanın üstünde olduğunun belirlenmesi, bu kişilerin Van kültürel peyzajı ile olumlu bilişsel, duygusal ve davranışsal deneyimleri; ilişkileri olduğunu göstermektedir. Katılımcıların yer duygusu özellikleri ile yer kimliği özellikleri arasında yüksek düzeyde anlamlı pozitif ilişkiler bulunması; katılımcıların Van'ın fiziksel çevre özellikleri ile bilinçli ve bilinç dışı kurdukları düşünsel, duygu, eylem ve anlam boyutundaki deneyimlerin ve ilişkilerin, olumlu ve güçlü olduğunu düşündürmektedir. Katılımcıların yer duygusu özellikleri ile özel yerler ve miras değeri değişkenleri arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmemesine rağmen, özellikle Van Kalesi, Akdamar Adası, Van Gölü çevresinin (örn: Edremit sahili) anket katılımcıları için hem kültürel peyzaj hem de özel yerler bakımından ilk sırada gelen yerler olması; bu peyzajların, Kent'te yaşayanların yer kimliği, yere işlevsel ve duygusal bağlılık özelliklerini önemli ölçüde olumlu etkilediğini düşündürmektedir. Öyle ki, Eisenhauer ve ark. (2000) ve Jorgensen ve Stedman (2001)'de de belirtildiği gibi söz konusu alanların, rekreasyon ve öğrenme içerikli faaliyetlere imkân vererek, kullanıcılarının alanla ve genel olarak Van ile olumlu bilişsel, duygusal ve işlevsel bağlar kurmalarına katkı sağladığı söylenebilir. Bu bağlamda Van kültürel peyzajı; Dünya'yı görme ve yaşama biçimi farklı olan, geçmiş ve günümüzdeki sakinlerine ait değerlerin, doğal peyzaj ile etkileşim içinde tarihi katmanlaşması sonucu oluşmuş, kültürel bir yapıdır.

Bu yapıda kullanıcılarına birden fazla yararı aynı zamanda sağlayan Van Kalesi, Edremit ilçesi ve Akdamar Adası gibi önemli kültürel peyzajların, kullanım yoğunluğu ve sürdürülebilir olmayan yönetim uygulamaları nedeniyle, geleceğe bugünkü haliyle aktarılmasında riskler bulunmaktadır. Yetersiz koruma ve bakım uygulamaları, bu alanların sanatsal ve tarihi değerlerine, yerel yöneticiler ve yöre halkı tarafından gereken önemin verilmediğini göstermektedir. Bu durum; söz konusu kültürel peyzajların, mimari, sanatsal, tarihi ve mühendislik değerlerinin Van'ın mekânsal, mimari, sanatsal ve kültürel yapısına yansımamış olması ile de kendini göstermektedir. Tüm bunlar, Van peyzajının farklı dönemlerine ait somut ve soyut kültürel peyzaj değerlerinin günümüze aktarılmasında, etkileşim ve aktarım yetersizlikleri olduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda bugün Van kültürel peyzajı, aynı zamanda günümüzün doğal ve kültürel koşullarının etkisinde; baskı altında yaşayan bir sistemdir. Bu sistem Fairclough (2003)'te de belirtildiği gibi, kırsal alanlarda çok fazla işlev yüklenen ve daha çok bakım ve onarım faaliyetlerine ihtiyaç duyulan diğer peyzajlarla benzerlik göstermektedir.

Çalışma alanının soyut kültürel miras değerlerinden yöresel türküler/ağıtlar, Nara Özgünlük Bildirgesi (1994) ve UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Korunması Sözleşmesi'ne (2003) uygun olarak, halkın

katılımına imkân verecek biçimde, halkın görüşleri alınarak tanımlanmıştır. Bilinme ve önem verme bakımından ilk iki sırada gelen türkünün sözlerinde; dağ, deniz, kar, balık, bağ, süsen, sümbül, gül, Kale, Şamram gibi ifadelerin yer alması, Van'ın doğal özelliklerinin ve kültürel mirasının Kent'te yaşayanların düşünce ve duygu dünyalarında önemli bir yeri olduğunu akla getirmektedir. Yine bu sözler ayrıntılı olarak incelendiğinde; coğrafi olarak İran'a yakın olmanın, Erek Dağı'nın, sert kış koşullarının, Edremit'in, Van Kalesi'nin ve doğal değerlerin Van'ın ve katılımcıların kimliğinde önemli yeri olduğu görülmektedir. Vanlıyam Şanlıyam türküsünün nakaratlarında yer alan; "Men bu yurda bağlıyam" mısrası, türküyü bilen katılımcıların Van'a yüksek duygusal ve düşünsel bağlığının bir göstergesidir. Buna rağmen, Van'a özgü 20'nin üstünde Türkçe ve Kürtçe türkü olmasına rağmen, çalışmada, anket katılımcılarının bunlardan sadece birkaçını bildiklerinin ya da hatırladıklarının tespit edilmiş olması, Van türkülerinin Kent'teyaşayanların soyut miras değerleri arasından çıktığını ya da bu riskle karşı karşıya olduğunu düşündürmektedir. Bu durum, Van'ın soyut kültürel mirasının sözlü gelenekler ve anlatımlar yoluyla gelecek nesillere aktarılması sürecinde zayıflıklar yaşanabileceğini göstermektedir. Bu tür kayıpların önlenmesi için sadece belli başlı türkü ve/veya ağıtların paylaşımı yerine, bu kapsamdaki diğer öğelerin de güncel araçlarla ve kültürel tematik etkinliklerle ilde yaşayanlar ve ziyaretçiler ile paylaşılması gerekmektedir. Hatta bu soyut miras değerleri ile Kent ve yakın çevresindeki doğal ve kültürel miras alanların korunması ve yaşatılması birlikte ele alınmalıdır. Çünkü somut ve soyut mirasın, toplum için anlamının ve öneminin olabilmesi için toplumun, bu öğelerle ilişki kurması gerekmektedir. Bu bağlamda, Silverman ve Ruggles (2007) tarafından da belirtildiği gibi, kültürel peyzajın korunması ve geleceğe aktarılması için bir peyzajda kültürel miras öğelerinin bulunması yeterli değildir; bunların hatırlanması, yaşatılması ve kullanılması gerekmektedir.

Bu süreçte, sürdürülebilirliği benimseyen rekreasyon ve turizm alt yapı tesisi çalışmaları, Van kültürel peyzajının yönetiminde öncelikli çalışmalardan olmalıdır. Böylece somut ve soyut miras öğelerinin tanınırlığının artması ve potansiyellerinin gerçekleşmesi, yörede yaşayanların ve ziyaretçilerinin Van'la kurdukları bağları güçlendireceği gibi, Van kimliğinin güçlenmesini de destekleyecek ve uzun vadede, ilin ekonomik gelişmesine ve kültürel çeşitliliğinin korunmasına da katkı sağlayacaktır. Bu anlamda, Van kültürel peyzajının Tarihi Kent Peyzajı Tavsiyesi çerçevesinde yaşayan bir miras olarak sürdürülebilir yönetiminde, yerel yöneticilerden kanaat önderlerine, bilim ve sanat insanlarından, kent plancılarına ve peyzaj mimarlarına, yerel sivil toplum kuruluşlarından ve bireylere kadar geniş bir ilgi grubuna önemli sorumluluklar düşmektedir.

Kaynaklar

Altman I, Low S (1992). Place attachment, New York. Plenum Press, 1992.

Anonim (1972). Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. http://whc.unesco.org/en/conventiontext/. (Erişim tarihi: 1 Nisan 2017).

Anonim (2016). The HUL Guidebook-Managing heritage in dynamic and constantly changing urban environments: A practical guide to UNESCO's Recommendation on the Historic Urban Landscape.http://historicurbanlandscape.com/themes/196/userfiles/download/2016/6/7/wirey5prpznidqx.pdf. (Erişim tarihi: 15 Aralık, 2018).

Antrop M (2005). Why landscapes of the past are important for the future. Landscape and Urban Planning. 70 (1–2): 21–34.

Avrupa Komisyonu (2000). European Landscape Convention (ETS no. 176).https://rm.coe.int/1680080621. (Erisim tarihi: 5 Nisan 2017).

Avrupa Komisyonu (2018). Faro Sözleşmesi. https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-convention. (Erişim tarihi: 07 Mayıs 2018).

Bandarin F, Van Oers R (2014). Reconnecting the city: The historic urban landscape approach and the future of urban heritage. Hoboken: WileyBlackwell.

Barnes T, Duncan J (1992). Writing Worlds: Discourse, text and Metaphor in The Representation of Landscape, Routledge, New York and London.

Baylan E (2017). Kişisel fotoğraf arşivi.

Bojorquez-Tapia LA, de la Cueva H, Diaz S, Melgarejo D, Alcantar G, Solares MJ, Grobet G, Cruz-Bello G (2004). Environmental conflicts and nature reserves: redesigning Sierra San Pedro Martir National Park, Mexico. Biological Conservation. 117:111-126.

Bonaiuto M, Fornara F, Bonnes M (2006). Perceived residential environment quality in middle- and low-extension Italian cities. European Review of Applied Psychology. 56 (1): 23-34.

Brown G (2004). Mapping Spatial Attributes in Survey Research for Natural Resource Management: Methods and Applications. Society and Natural Resources. 18: 17–39.

Brown G, Raymond C (2007). The relationship between place attachment and landscape values: Toward mapping place attachment. Applied geography. 27(2): 89-111.

Buchy M, Hoverman S (2000). Understanding public participation in forest planning: a review. Forest Policy and Economics. 1: 15-25.

Cohen S (1995). Sounding out the City: Music and the Sensuous Production of Place. Transactions of the Institute of British Geographers. 20 (4): 434- 446.

Cosgrove DE (1984). Social Formation and Symbolic Landscape, Croom Helm. London.

Dalgın M (2015). Van Kalesi ve eski Van şehri Unesco yolunda. https://www.ilkha.com/haber/21800/van-kalesi-ve-eski-van-sehri-unesco-yolunda. (Erisim tarihi: 20 Aralık 2018).

Eisenhauer BW, Krannich RS, Blahna DJ (2000). Attachments to Special Places on Public Lands: An Analysis of Activities, Reason for Attachments, and Community Connections. Society & Natural Resources. 13 (5): 421-441.

ESF (European Science Foundation) (2010). Landscape in a changing world: Bridging divides, integrating disciplines, serving society. Science Policy Briefing 41: 1–16. European Science Foundation, Strasbourg, Germany.

Fairclough GJ (2003). Cultural landscape, sustainability and living with change. In: Proceedings of the US/ICOMOS 4th International Symposium, 5–8 April 2001. US/ICOMOS, Philadelphia, pp:23-46.

Faro Convention (2005). Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society. Council of Europe Treaty Series- No. 199. https://rm.coe.int/1680083746. (Erişim tarihi: 07 Mayıs 2018).

Fellman J, Getis A, Getis J (1990). Human Geography: Landcapes of Human Activities, Dubuque, IA: William C. Brown.

Fowler PJ (2003). World Heritage Cultural Landscapes 1992-2002. UNESCO World Heritage Center, Paris. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000133121. (Erişim tarihi: 07 Mayıs 2018).

Gailing L (2012). Dimensions of the social construction of landscapes—Perspectives of new institutionalism, Proceedings of the Latvian Academy of Sciences—Section A: Humanities and Social Sciences. 66 (3):195–205.

Ginzarly M, Teller J (2018). Eliciting cultural heritage values: landscape preferences vs representative images of the city. Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development. 8 (3):257-275.

Greider T, Garkovich L (1994). Landscapes: the social construction of nature and the environment. Rural Sociology. 59: 1–24.

Güler M, Ekinci Y (2010). Tarihi Çevre Korumanın Yönetsel Boyutu ve Alan Yönetimi. Çağdaş Yerel Yönetimler. 19(3): 1-24.Jayaram, D. (2013). Heritage at Risk: Urban Encroachment: A Predicament to the History of the Walled city of Lahore.https://www.cyark.org/about/heritage-at-risk-urban-encroachment. (Erişim tarihi: 15 Aralık, 2018).

Jorgensen BS, Stedman RC (2001). Sense of Place As An Attitude: Lakeshore Owners Attitudes Toward Their Properties. Journal of Environmental Psychology. 21: 233-248.

Jorgensen SB, Stedman RC (2006). A comparative analysis of predictors of sense of place dimensions: Attachment to, dependence on, and identification with lakeshore properties. Journal of Environmental Management. 79: 316-327.

Kılıç S (2006). Van 2006 Kültür ve Turizm Envanteri I. Tarihsel Değerler. Van Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. syf. 353. Van.

Lewis P (1979). Axioms for Reading the Landscape: Some Guides for the American Scene, In: Meining DW (ed.) The Interpretation of Ordinary Landscapes: Geographical Essays, Oxford: Oxford University Press.

Meinig DW (1979).The beholding eye: Ten versions of the same scene, pp. 33-48, In: The Interpretation of Ordinary Landscapes, Meinig DW (ed.), Oxford.

Naveh Z (1995). Interactions of landscapes and cultures. Landscape and Urban Planning. 32 (1), 43-54.

Pinto-Correia T, Gustavsson R, Pirnat J (2006). Bridging the gap between centrally defined policies and local decisions–Towards more sensitive and creative rural landscape management. Landscape Ecology. 21(3): 333-346.

Plieninger T, Bieling C (2012). Resilience and the Cultural Landscape – Understanding and Managing Change in Human-Shaped Environments, 1st ed., Cambridge University Press, Cambridge, UK.

Proshansky HM (1978). The City and Self-Identity. Environment and Behavior.10: 147-169.

Reed MS (2008). Stakeholder participation for environmental management: a literature review. Biological conservation. 141(10): 2417-2431.

Relph E (1976). Place and Placelessness, Pion, London.

Rössler M (2006). World heritage cultural landscapes: a UNESCO flagship programme 1992–2006. Landscape Research. 31:333–353.

Sauer CO (1925). The morphology of landscape, University of California Press, Berkeley, California, USA.

Scannell L, Gifford R (2010). Defining place attachment: a tripartite organizing framework. Journal of Environmental Psychology. 30: 1–10.

Silverman H, Ruggles DF (2007). Cultural Heritage and Human Rights, New York: Springer.

Smith SJ (1994). Soundscape. Area. 26 (3): 232-240.

Stephenson J (2008). The cultural values model: an integrated approach to values in landscapes. Landscape and Urban Planning. 84: 127 139.

Taylor K (2008) Landscape and Memory: cultural landscapes, intangible values and some thoughts on Asia. In: 16th ICOMOS General Assembly and International Symposium: 'Finding the spirit of place – between the tangible and the intangible', 29 sept – 4 oct 2008, Quebec, Canada.

Taylor K, Lennon J (2011). Cultural landscapes: A bridge between culture and nature? International Journal of Heritage Studies.17(6): 537-554.

Taylor K (2016). The Historic Urban Landscape paradigm and cities as cultural landscapes. Challenging orthodoxy in urban conservation. Landscape Research. 41(4): 471–480.

Tengberg A, Fredholm S, Eliasson I, Knez I, Saltzman K, Wetterberg O (2012). Cultural ecosystem services provided by landscapes: assessment of heritage values and identity. Ecosystem Services. 2: 14-26.

Tuan YF (1977). Sense and Place: The perspective of experience, University of Minnesota Press, Minneapolis.

Uğur A (2015). Müzik Coğrafyası: Türkülerdeki Coğrafya. Bilig. 74: 239-260

UNESCO (2003) Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi. https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf. (Erişim tarihi: 07 Mayıs 2018).

UNESCO (2011). Recommendation on the Historic Urban Landscape, including a glossary of definitions. http://portal.unesco.org. (Erişim tarihi: 15 Aralık 2018).

Van der Hoeven A (2018). Valuing urban heritage through participatory heritage websites: Citizen perceptions of historic urban landscapes. Space and Culture, 1–20.

Williams, DR, Patterson ME, Roggenbuck JW, Watson AE (1992). Beyond the commodity metaphor: Examining emotional and symbolic attachment to place. Leisure Sciences. 14: 29-46.

Wu T, Petriello MA (2011). Culture and biodiversity losses linked. Letters to Science. 331: 30.

Zube EH (1987). Perceived land use patterns and landscape values", Landscape Ecology. 1 (1): 37-45.